

Василь Ухач,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

ПРОБЛЕМА ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ ПОВСТАНСЬКОЇ ВЛАДИ НА КОНТРОЛЬОВАНИХ ГК УПА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ (ДР. ПОЛ. 1943 – ПОЧ. 1945 РР.): ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Здійснено сучасний історіографічний аналіз проблеми легітимізації повстанської влади на контрольованих Головною Командою УПА територіях у період др. пол. 1943–поч. 1945 рр. Розкрито стан вивчення «повстанських республік» – своєрідних українських «протодержав» в рамках українського повстанського заплілля. Визначено перелік подальших наукових досліджень.

Ключові слова: легітимізація, українське повстанське заплілля, українська адміністрація, «повстанські республіки», ОУН(б), Головна Команда УПА, сучасна історіографія.

Ухач В. З.

Проблема легитимизации повстанческой власти на контролируемых ГК УПА украинских территориях (вт. пол. 1943 – нач. 1945 гг.): историографический аспект

Осуществлен современный историографический анализ проблемы легитимизации повстанческой власти на контролируемых Главной Командой УПА территориях в период вт. пол. 1943–нач. 1945 гг. Раскрыто состояние изучения «повстанческих республик» – своеобразных украинских «протогосударств» в рамках украинского повстанческого заплыя. Определен перечень дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: легитимизация, украинское повстанческое заплые, украинская администрация, «повстанческие республики», ОУН(б), Главная Команда УПА, современная историография.

Uhach V.

The problem of legitimizing rebel authorities on controlled MC UPA Ukrainian territories (sec. half 1943-early 1945): historiographic aspect

Modern historiographical analysis the problem of legitimizing rebel authorities controlled the Main Command of the UPA territories in the period sec/ half 1943-early 1945 is implemented. Open state of study «the rebel republics» – a kind of Ukrainian «protogovern» in the framework of the Ukrainian insurgent Zapillya. The list for further research is defined.

Keywords: Legitimation, the Ukrainian insurgent Zapillya, the Ukrainian administration, «the rebel republic», OUN(b), the Main Command of the UPA, modern historiography.

Постановка проблеми. На різних етапах українського національно-визвольного руху боротьба за здобуття незалежної Української держави була його магістральною ідеєю. Змінювалися форми та методи боротьби, мета ж залишалася незмінною. Цьогоріч Україна на державному рівні відзначає 100-річчя Української революції 1917–1920 рр. [1]. Є підстави говорити про солідну історіографічну базу збройного чину українства цього періоду [2]. У 1940–1950-х рр. ХХ століття нове покоління борців (в особі суб'єктів національного руху Опору – ОУН(б), ОУН(м), «Поліської Січі»–УПА(Б–Б)–УНРА Т. Бульби–Боровця, УПА – Авт.) продовжило звитяжну боротьбу за незалежну Україну.

Сучасні дослідники українського національно-визвольного руху все ж віддають перевагу вивченню військових, політичних, ідеологічних сегментів діяльності українських самостійницьких сил. І лише останні 10–15 років помітне зростання уваги вітчизняних дослідників до такої важливої наукової проблеми – організаційне оформлення та діяльність повстанського заплілля як «структурного елементу цілісної системи національного руху Опору» [3, с. 7], поза сумнівом унікальної системи забезпечення повстанською армією своїх дій [4, с. 5], якою не може похвалитися жоден інший з європейських національних рухів Опору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна історіографія фактично до 2006 р. (у цьому році в наукових світ вийшла монографія тернопільської дослідниці Галини Стародубець «Українське повстанське заплілля (др. пол. 1943 – поч. 1946 рр.)» – Авт.) не могла похвалитися наявністю хоча б одного системного наукового дослідження, де б комплексно висвітлювалася діяльність українського повстанського

запілля. Фактично в науковому просторі проблеми українського національно-визвольного руху, зокрема діяльності його збройної сили – Української повстанської армії, випадав вкрай важливий сегмент, який не дозволяв у повноті підтвердити цілком пануючий, об'єктивний висновок більшості досліджень – за рахунок яких чинників «армія без держави», без будь-якої внутрішньодержавної та зовнішньої підтримки протягом тривалого часу чинила гідний спротив нацистському та більшовицькому тоталітарним режимам. Дослідження Г. Стародубець виступило своєрідним детонатором для цілого ряду наукових розвідок фахівців, в яких помітним було використання як понятійно-термінологічного апарату повстанського замілля, так і зростання наукового інтересу до вивчення окремих його сегментів, своєрідних «допоміжних повстанських структур» [5, с. 38].

З-поміж когорти вітчизняних дослідників, які присвятили власні наукові праці проблемі українського повстанського замілля, слід виокремити праці В. Ковальчука [6], Р. Забілого [4], В. Ільницького [7], О. Ленартовича [8], Г. Папакіна [9], О. Стасюк [10], А. Сухих [11], С. Стельниковича [12], В. Ухача [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розкриття сутнісних характеристик повстанського замілля як важливого структурного елементу українського національно-визвольного руху в окреслений період зумовлює необхідність вирішення наступних завдань: розкриття феномену та основних характеристик повстанського замілля, де одним з ключових питань є пошук Головною Командою (далі – ГК) УПА шляхів легітимізації повстанської влади; функціонування важливих структурних елементів замілля – діяльності господарської, організаційно-мобілізаційної реферантур, військової діяльності, політико-пропагандистської та агітаційної роботи тощо.

Метою статті є історіографічний аналіз сучасними вітчизняними науковцями важливого структурного сегменту у функціонуванні українського повстанського замілля, а саме шляхів легітимізації повстанської влади та функціонування «повстанських республік».

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці роблять об'єктивний наголос на тому, що територіальне окреслення повстанського замілля вповні перебувало в залежності від збройної спроможності УПА. Тому, як правило, умовно-адміністративні межі повстанського замілля збігалися з територією підконтрольною УПА [3]. Дослідники наголошують, що керівництво фронтом і заміллям на Північно-західних українських землях, тобто всією військово-адміністративною діяльністю ОУН(СД), здійснювало ГК УПА [14, с. 195], яке протягом другої половини 1943 р. «розглядало повстанське замілля як територію своєрідної української протодержави» [15, с. 338]. На думку Г. Стародубець, ГК УПА поставила завдання заповнити замілля новою якістю [16, с. 240], а тому державотворчі зусилля її керівництва фокусувалися у двох паралельних площинах: з одного боку, необхідно було організувати різні сектори громадського життя на звільнених від німців територіях, тобто налагодити реальне функціонування цивільної влади [16, с. 240], а з другого – «формування мережі оунівського підпілля як реальної військово-політичної влади на місцевому рівні» [15, с. 339]. На думку Г. Стародубець, саме оунівське бандерівське підпілля як «активна меншина» [17, с. 8] перебрало на себе обов'язок координувати діяльність УПА і замілля, «виступала ядром, рушійною силою замілля та, водночас, ідентифікувалося населенням з повстанською владою» [17, с. 8].

Вітчизняними науковцями наголошується, що поява документа «Розпорядження про встановлення адміністрації на терені України» від 1 вересня 1943 р. стало «своєрідною точкою відліку побудови (хай і на теоретичному рівні) нової конструкції влади» [16, с. 240], «встановленням адміністративної влади» [14, с. 196], «утворенням цивільної адміністрації на підконтрольній УПА території» [10]. Вереснево-жовтневий 1943 р. пік адміністративно-територіального структурування українського повстанського замілля на волинських землях [3, с. 63] стимулював керівництво українського національно-визвольного руху вирішити одне з тогочасних пріоритетних завдань – «забезпечити визнання повстанської влади з боку широких мас населення краю» [15, с. 339].

Питання легітимності повстанської влади на контрольованих ГК УПА територіях, окрім праць Г. Стародубець, практично не піднімалися вітчизняними вченими. Наголосимо, що тут своє вагоме слово мали би сказати історики держави і права. Легітимація – це процедура визнання якоїсь дії, події або факту, політичної участі населення без примусу, або ж, якщо цього не досягається, – виправданням такого силового примусу. Під легітимністю (наголосимо на необхідності чіткої інституційної визначеності співвідношення понять «легітимність», «легальність» та «легалізація» – Авт.) розуміється «певний порядок походження і функціонування влади, який робить можливим досягнення згоди у владних структурах і в їх взаємодії з суспільством на базі соціально значущих норм» [18, с. 8]. Власне відсутність легально узаконених методів впливу на місцеве населення із метою організації насамперед матеріально-технічної, кадрової допомоги УПА стимулювало повстанське керівництво прикласти зусиль до налагодження

діяльності різних ділянок державного життя [3, с. 129]. Через відповідні накази, інструкції, розпорядження ГК УПА «опосередковано намагалася легітимізувати своє право на здійснення політико-економічної влади в рамках повстанського запілля» [3, с. 204]. Тобто сподіватися на максимально всебічну можливу підтримку населення, командування повстанської армії в запілля могло лише у випадку її добровільного визнання з боку місцевих громад [19, с. 35]. У контексті реалізації мети ефективним видався шлях максимального залучення населення до діяльності усіх підпільних реферантур, а, відповідно, покладало на її учасників обов'язок бути творцями нової реальності, а не пасивними спостерігачами. Дослідники українського визвольного руху (Г. Стародубець, В. Ковальчук, І. Патриляк та ін.) акцентують увагу на збереженні єдності УПА та народу. Історики вказують на намагання керівництва українського визвольного руху «вибудувати єдину конструкцію – «народ» і «влада», надавши їй виразно національної сутності, що за їхнім задумом, з одного боку, сприяло б максимальній гармонізації інтересів народу і влади, а з другого – окреслило б перспективи загальносуспільної інтеграції, яка в одному зі своїх вимірів виступає як становлення політичної нації на засадах громадянства» [19, с. 36]. Г. Стародубець зазначає, що у другій половині 1943 р. українська влада в особі ГК УПА в рамках повстанського запілля діяла як легітимна [15, с. 339].

Однією з ефективних форм функціонування запілля від кінця 1943 р. і аж до 1945 р. в основних епіцентрах повстанського руху [3, с. 77] виразно виділялась діяльність так званих «повстанських республік» [15, с. 339]. У сучасній українській історіографії в контексті дослідження повстанського запілля ця тема чи не найкраще опрацьована. Спостерігається певна поліфонія підходів науковців до їх назв: «повстанська республіка» (Г. Стародубець) [20], (В. Ухач) [13]), «підпільна республіка» (Г. Папакін) [9], «наша республіка» (С. Лис) [21], «самостійна міні-державка» (Г. Квінто) [22], «повстанська республіка – твердиня УПА» (Н. Мизак) [5, с. 29].

Аналіз праць сучасних вітчизняних науковців дає підстави до ряду узагальнюючих тез: 1) витоки становлення «повстанських республік» виходять з весни 1943 р. з території Волині, а оскільки «республіки» виконували функції тилового забезпечення УПА, то є підстави «класифікувати їх як одні із форм повстанського запілля» [3, с. 77]; 2) специфічною рисою «підпільних республік» була «повна відсутність контролю над ними з боку окупаційних органів влади» [20, с. 182]; 3) основною ознакою «повстанських республік» – твердинь УПА» [5, с. 29] була наявність (у межах певної території) своєрідного «суверенітету», що виявлялося у «безроздільному пануванні української влади у вигляді УПА» [23] та незалежності від зовнішніх чинників (зокрема німецької окупаційної влади) [17, с. 9]; 4) попри недостатню спрацьованість сучасними вченими причин їх виникнення та функціонування [3, с. 77], все ж таки можна виокремити щонайменше дві: перша пов'язана з необхідністю налагодження ефективної роботи усіх реферантур повстанського запілля; друга – з нагальною потребою захисту місцевого населення від терору та визиску нацистських окупантів [20, с. 185]. «Повстанські республіки» розглядалися місцевим населенням як держава в державі і уособлювали собою українську владу, яка спроможна їх захистити; 5) будучи адміністративним центром регіонального повстанського запілля [17, с. 9], «підпільні республіки» окрім все ж ключової функції кожної з них – матеріально-технічної допомоги УПА [20, с. 182] намагалися проводити активну просвітницько-пропагандистську діяльність, що мало на меті залучити місцеве населення до національно-визвольної боротьби, спрямовувалася і на формування морально-психологічного клімату. Революційне підпілля ГК УПА акцентувало увагу на національно-патріотичному вихованні, національній освіті, розуміючи, «що боротьба за навчання і виховання є боротьбою за державність» [24, с. 24–25]. У своїх інструкціях, зазначає В. Ухач, керівництво повстанської армії надавало важливого значення організації навчання українських дітей в національній школі на звільнених від нацистів землях [25, с. 98]. «Наявність таких «острівців української влади» вселяла в українське населення віру у непереможність повстанської армії, підтримувала його моральний дух» [20, с. 184]; 6) «повстанські республіки» часто «виконували роль координуючого центру військового, економічного, політичного життя цього регіону» [3, с. 86].

У працях вітчизняних істориків (О. Ленартовича, О. Никончука, І. Ольховського, С. Лиса, Г. Стародубець, С. Стельниковича, Р. Янкеля, В. Ухача) помітна активізація уваги до функціонування окремих повстанських республік. Так, ще навесні 1943 р. на Волині з ініціативи окремих загонів УПА утворюється Колківська республіка, в якій на прилеглій з Колками селах розміщувався штаб відомого командира Північної групи УПА Івана Литвинчука «Дубового» [3, с. 78]. Була встановлена українська адміністрація [26], діяв революційний суд. У Колках розташовувалася чи не єдина в УПА військова школа кіннотників, школи артилеристів та мінерів, курси самооборонної, кінної розвідки та політосвіти [21]. У селі Рудня функціонувала

старшинська школа [27, с. 33], а в селі Старосілля діяв видавничий осередок [21]. Як зазначають луцькі науковці О. Никончук та О. Ленартович, в районі містечка було сконцентровано більше 3 тисяч повстанських вояків [8]. Український Червоний Хрест (далі – УЧХ) організував санітарні курси, діяв польовий шпиталь.

Слід наголосити, що в наукових дослідженнях цілком об'єктивно підкреслюється ефективність «повстанських республік» як військово-адміністративних одиниць на зламі 1943–1944 рр. в період зміни військово-політичної ситуації на ПЗУЗ. Саме в цей період «підпільні республіки» відіграли важливу роль в діяльності як «лісу» (УПА) та «села» («запілля»), оскільки дозволили продовжити вишколи, організувати відплатні акції на ворожі випадки, були більш-менш надійним місцем дислокації упівських збройних відділів [3, с. 81].

Ситуація для «повстанських республік» кардинально зміниться в умовах переміщення фронту на захід і повернення радянської державної та карально-репресивної системи. Особливостями політики радянської влади буде рішуче намагання встановити тотальний контроль над усіма сферами життєдіяльності західноукраїнського суспільства, використання неправових засобів та масового терору проти людності у спробах удруге легітимізуватися у регіоні [3, с. 82]. Цілком зрозуміло, що в контексті такої політики беззаконня комуністична влада одним із «пріоритетів» ставила безжальне фізичне знищення цілих «острівків» «націоналістичних столиць». Так, на Шумщині була стерта з лиця землі не тільки «Антонівецька республіка» (існувала з весни 1943 – до весни 1944 рр.), а й вщент знищено саме село Антонівці, на місці якого було висаджено ліс [17, с. 9–10].

Ліквідація «повстанських республік» в тих чи інших контрольованих УПА регіонах дестабілізувала національно-визвольний рух, проте не означала його цілковитого розгрому, що пояснюється насамперед підтримкою національно-патріотично налаштованої частини населення, специфічними географічними умовами гірських регіонів та їх господарського укладу.

У період з осені 1943 р. до пізньої весни 1944 р. проіснувала «зимова республіка» в Галицькому районі між Дністром і Лімницею [3, с. 85]. Лише в зимові місяці 1945 р. загони НКВД розгромили на Коломийщині (Прикарпаття) «республіку» гордих гуцулів» [28, с. 142].

На думку вітчизняних науковців, рішення керівництва національно-визвольного руху «негайно ліквідувати «республіки», переходити на роботу чисто конспіративно» [20, с. 186] було зумовлено активною фазою чергової хвилі терору радянських спецорганів у відношенні до українського населення, а враховуючи трагічний «досвід» окремих «повстанських республік» (зокрема Антонівецької. – Авт.), – це прирікало окремі регіони на цілковите зникнення [3, с. 86].

Поділяємо думку дослідників (Р. Забілого, О. Ленартовича, Н. Мизака, Г. Стародубець, О. Стасюк, В. Ухача ін.), які оцінюючи функціонування «повстанських республік», підкреслюють реальні спроби УПА займатися справою державотворення в роки війни, нехай на обмежених територіях та із специфічними формами [10] та «здатність українського народу до високого рівня самоорганізації у критичні періоди історії» [20, с. 186].

Висновки та пропозиції. Вищевикладене дає підстави для наступних узагальнень. По-перше, до виходу в науковий світ узагальнюючих праць Г. Стародубець в українській історіографії було відсутнє як теоретичне обґрунтування самого терміну запілля, так і системного вивчення його структурних складових. Тернопільська дослідниця досить повно охарактеризувала особливості роботи цивільно-адміністративної влади повстанського запілля, функціонування т. зв. «повстанських республік» тощо. По-друге, повстанське запілля, поряд з оунівською підпільною мережею та УПА, розглядається як третя складова в структурі українського повстанського руху окресленого періоду. По-третє, вітчизняними науковцями об'єктивно зроблено наголос на тому, що організація української цивільної адміністрації на контрольованих повстанською армією територіях, ефективне функціонування «повстанських республік» (як однієї із ефективних форм запілля) дає підстави говорити про спроби розгорнути державне будівництво, існування своєрідних українських протодержав. По-четверте, функціонування українського повстанського запілля як структурної складової (в означений період – Авт.) українського самостійницького руху 1940–1950-х рр. XX століття свідчив про високий рівень «...потенційної спроможності української нації до об'єднання...» [15, с. 342], самоорганізації в критичні періоди боротьби за свободу та справедливість.

Подальших дослідницьких зусиль науковців потребує комплексне дослідження діяльності «повстанських республік», функціонування окремих реферантур запілля. У контексті нових методологічних підходів актуальним видається дослідження історії українського національно-визвольного руху і, зокрема, українського повстанського запілля на мікрорівні.

Список використаної літератури

1. Указ Президента України № 17 від 22.01.2016 р. «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/172016-19736>.
2. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zakhodiv-z-vidznachennya-100-richchya-podii-ukrainskoi-revoljutsii-1917-19>.
3. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. : моногр. Історико-правове дослідження. / М. В. Кравчук. – Івано-Франківськ: Вид. «Плай». – Коломия: видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. – 292 с.
4. Голубко В. Є. Військове будівництво в Україні періоду Центральної Ради: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра. істор. наук : 07.00.01. «Історія України» / В. Є. Голубко; Ін-т укр-ва ім. І. Крип'якевича. – Львів: [б.в.], 1998. – 34 с.
5. Стародубець Г. М. Українське повстанське запілля (друга половина 1943 – початок 1946 років) / Г. М. Стародубець. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 527 с.
6. Забілий Р. В. Особливості збройної боротьби Української повстанської армії в 1942–1949 рр.: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01. – «Історія України» / Р. В. Забілий ; НАН України, Ін-т укр-ва ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. – Львів : [б.в.], 2015. – 20 с.
7. Мизак Н. С. Боротьба УПА – «Захід» і збройного підпілля ОУН на західноукраїнських землях (1942–1960 рр.): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. іст. наук: 07.00.01 – «Історія України» / Н. С. Мак. – Чернівці, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2011. – 38 с.
8. Ковальчук В. Діяльність ОУН(б) і Запілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941–1944 рр.). / В. Ковальчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://krytyka.com/ua/reviews/diyalnist-ounb-i-zapillya-ura-na-volyni-y-pivdennoti-polissi-1941-1944-rma-in>.
9. Льницький В. Український національно-визвольний рух у Карпатському краї ОУН (1945–1954): історіографія проблеми / В. Льницький / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...2...
10. Ленартович О. Ю. Збройна боротьба УПА: волинсько-поліський період (березень – грудень 1943 р.) / О. Ю. Ленартович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1723/3/vup3.pdf>.
11. Папакін Г. В. Особливості герменевтичного аналізу джерел з історії ОУН і УПА / Г. В. Папакін // Сумський історико-архівний журнал. – 2011. – № 12–13. – С. 7–19.
12. Стасюк О. Український визвольний рух середини ХХ ст. в контексті українського державотворення / О. Стасюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2014. – Вип. 23. – С. 3–15.
13. Сухих А. Ю. Боротьба за продовольство як форма протистояння між українськими повстанцями та радянськими партизанами у 1943 – на поч. 1944 рр. (на прикладі військової округи КПА «Заграва») [Електронний ресурс] / А. Ю. Сухих. – Режим доступу : <http://www.asv.gov.ua/content/nauka/editions/24/2015-24/60.pdf>.
14. Стельникович С. Соціально-економічне та культурне життя Олевської республіки (21.08.1941 р. – 15.11.1941 р.) / С. Стельникович // Волинські історичні записки. – 2010. – Том 4. – С. 30–36.
15. Ухач В. З. Український самостійницький рух в боротьбі за Українську державу [Електронний ресурс] / В. З. Ухач. – Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=493%3A201212-10&catid=53%3A1-1212&Itemid=67&lang=ru.
16. Ухач В. З. Антонівецька повстанська республіка організаційно-правовий аспект діяльності [Електронний ресурс] / В. З. Ухач. – Режим доступу : http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=401.
17. Льюшин І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945 рр.) / І. Льюшин. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 195–196.
18. Стародубець Г. М. Генеза українського повстанського запілля: моногр. / Г. М. Стародубець. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 338.

19. Стародубець Г. Становлення та функціонування повстанського заплілля на Волині в умовах німецької окупації (др. пол. 1943 р.) / Г. Стародубець // *Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей НАН України; Ін-т історії України*. – К., 2009. – Вип. 12. – С. 240.
20. *Літопис УПА. Тернопільщина «Вісті з терену» та «Вістки з Тернопільщини» 1943 – 1950*. – Торонто – Львів : Вид-во «Літопис УПА» 2010. – Кн. 1. – Т. 49. – С. 8.
21. Коваль О. Я. Співвідношення понять «легітимність», «легальність» та «легалізація» / О. Я. Коваль // *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. – 2016. – № 6. – Т. 2. – С. 8.
22. Стародубець Г. М. Українське село як основа повстанського заплілля / Г. М. Стародубець // *Мандрівець*. – 2008. – № 6. – С. 35.
23. Стародубець Г. М. «Повстанські республіки» як одна із форм українського повстанського заплілля (1943–1945 рр.) / Г. М. Стародубець // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. – Вінниця, 2005. – Вип. 9. – С. 181–186. – (Сер. – «Історія»).
24. Лис С. У квітні 2013-го – 70 років «Колківській республіці» [Електронний ресурс] / С. Лис. – Режим доступу : http://kraeznavchiy.blogspot.com/2013_04_01_archive.html.
25. Квінто Г. Розгром Колківської республіки [Електронний ресурс] / Генріх Квінто. – Режим доступу : <http://urb-a.livejournal.com/4414022.html/>.
26. Ухач В. З. «Антонівецька повстанська республіка»: організаційно-правовий аспект діяльності [Електронний ресурс] / В. З. Ухач. – Режим доступу : http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=401.
27. Ухач В. З. Боротьба за національне навчання і виховання є боротьбою за державність (діяльність ОУН з організації навчання і національно-патріотичного виховання молоді) / В. З. Ухач // *Рідна школа*. – 1998. – № 2. – С. 24–25.
28. Ухач В. Культурно-освітня діяльність (1929–1944 рр.) / В. Ухач. – Тернопіль : Джура, 2005. – С. 98.
29. Ухач В. На фронті духовної боротьби. Державотворча діяльність ОУН в царині культури та освіти (20–40 роки ХХст.) : моногр. / В. Ухач. – Тернопіль, 2011. – 220 с.
30. В'ятрович В. Українська Друга світова (в кольорі). [Електронний ресурс] / В. В'ятрович. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayinska_druga_svitova_v_kolori.html.
31. Маршрутами поколінь:путівник героїчними стежками УПА на Волині; за ред. Л. Бондарук : Вид-во «Волинська мистецька агенція «Терен», Луцьк, 2003. – 43 с.
32. Забілий Р. Нарис історії куреня «Скажені» / Р. Забілий // *Український визвольний рух*. – Зб. 1. – Львів, 2003. – С. 142.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2017.